

IN MEMORIAM

Record del meu germà Joan Castellanos Vila
Barcelona, 1941-2009, mort el dia 6-III-2009

Ahir repassava algunes de les traduccions que en Joan havia fet del grec al català, la d'*Antígona* i *Èdip rei*, de Sòfocles; les dels *Discursos* d'Isòcrates; les de la *Teogonia* i *Els treballs i els dies*, d'Hesíode. Repassava els seus pròlegs, en part per trobar-l'hi a ell, per trobar-hi la nota personal. En un cert sentit, no l'hi vaig trobar. En un altre, sí: hi vaig trobar un prologuista, un traductor, que no se servia ell mateix quan escrivia sinó que servia els altres: l'autor, el text, la llengua, el lector. La seva nota personal era aquesta: no pas parlar d'ell a propòsit dels altres, sinó fer ben feta la seva feina, servir el sentit de l'obra, explicar-la. Amb la més absoluta honestetat. O, si voleu, amb una absoluta vocació de servei a les seves dues pàtries, la catalana i la grega, dues pàtries que, per a ell, eren gairebé la mateixa, cadascuna amb les seves pròpies misèries, però cadascuna també capaç de provocar adhesions i fidelitats totals. Per cadascuna d'elles, bé podia dir, com el poeta: "Una esperança desfeta, / una recança infinita. / I una pàtria tan petita / que la somio completa."

Personalment, li dec molt, a en Joan. Durant uns quants anys, en la grisor dels anys seixanta, quan vaig començar els estudis universitaris, compartíem habitació en aquell pis del carrer Bascònia. I, amb l'habitació, els llibres, els seus llibres: prop del coixí, a menys de mig metre del meu cap, m'hi trobava els volumets de la col·lecció *Antologia Catalana*, a la qual en Joan s'havia subscript. Imitant-lo a ell vaig aprendre'm les tirallongues de la *Primera història d'Esther* i vaig saber que els pocs diners que tenia també me'ls podia gastar a les llibreries de vell. Ara bé, per protegir-me, perquè no malgastés, em va donar una petita feina: fer fitxes per un diccionari de la Llengua Catalana que havia de publicar Miquel Arimany. No cal ni dir que jo no vaig cobrar res, però és que em sembla que en Joan, que va estar treballant per l'Arimany durant molts anys, pràcticament tampoc.

I què? En Joan mai no va treballar només pels diners: treballava per un sentit cívic de tot allò que feia, un sentit que tenia molt a veure amb la *paideia* grega: "La paraula, escrivia al pròleg al primer volum dels *Discursos* d'Isòcrates, és l'única qualitat que ens distingeix dels animals perquè ens

ajuda a establir les lleis, a determinar les coses justes i injustes. És el símbol universal de la *paideia*, i qui posseeix el seu coneixent esdevé un veritable representant de la cultura." Apliqueu-li a ell, o, si voleu, a tota la seva tasca docent, a l'Institut i a la Universitat de Girona en aquells gloriosos inicis del 1969-1972 i, més recentment, a la Universitat Autònoma de Bellaterra. Cada estiu aplegava els seus alumnes d'Institut i se'ls emportava a Grècia, al cor de la civilització, de la nostra civilització. Any rere any. Coneixia Grècia com el palmell de la mà i respirava un entusiasme que sabia encomanar als seus alumnes.

Va estimar la cultura i va estimar la llengua, la grega, la clàssica i la moderna, però també la seva, la catalana. Per això, essent com era catedràtic de grec, va ser membre del Consell d'Ensenyament del Català i de la Comissió Tècnica Avaluadora en els anys de la transició democràtica. Va ser, doncs, una peça important en el procés de normalització de l'ensenyament de la llengua i de la literatura catalanes a secundària. I quan la màquina, els engranatges creats, ja funcionava, se'n va retirar discretament. Perquè en Joan era discret: una persona de tracte educat, suau, dotat, a més, d'un gran sentit de l'humor.

Parlem d'aquest humor: els seus acudits eren, una mica, com els d'en Xavier Fàbregas, molts i dolents. I aquesta era la seva gràcia. Oi, Caterina? Perquè de vegades, al restaurant o a la botiga, ens volíem fondre davant de l'acudit que deixava perplex el cambrer o el dependent. Mai, però, hi havia cap voluntat de ferir ni d'humiliar. Perquè molts d'aquests acudits sorgien d'una constant atenció al sentit, al doble sentit, de les paraules, i eren, al capdavant, un homenatge a la llengua. Alguns dels Castellanos n'hem après de fer acudits d'aquesta mena, però, ai las, el que no hem après és a fer-los amb la seva bonhomia.

Que ningú no es pensi, però, que en Joan era tou. No: era cabut i sovint s'exaltava en les seves santes indignacions. I és que, de vegades, aquesta és l'única manera de ser autènticament responsable, perquè les lleis, les normes, allò que considerem normal, massa vegades ens coacciona. Ho va escriure a propòsit de l'*Antígona* de Sòfocles: "La lluita per la justícia, per una justícia que està per damunt d'unes lleis concretes. La lluita pels drets no escrits, no legislats, però inherents a la persona humana, tantes voltes conculcats sota pretextos embolcallats amb paraules tan grandiloqüents com buides, ha estat sempre una qüestió important en el progrés social i humà de la humanitat."

La mesura humana de la Grècia clàssica, la mesura humana de la Catalunya somiada, és una mica més a prop nostre per tot allò que ens has deixat, per tot allò que han après de tu i amb tu els teus alumnes. Tenies tota la raó, Joan, en anar fent la teva feina, les teves traduccions, amb calma, consultant diccionaris, assegurant cada mot, construint cada frase.

La teva petita pàtria, la que les resumeix totes, com per a tots nosaltres, és Santa Eugènia: aquesta terra vermella, aquesta riera de vegades rebel, aquestes muntanyes de vegades massa fosques i aquesta voluntat d'uns i altres d'anar-ho destruint tot de mica en mica. És la teva pàtria, també una mica espellifada com les altres, però sé que, com aquelles, aquesta tampoc no la canviaries per cap altra. Joan, Santa Eugènia t'acull. Que hi descansis en pau.

El teu germà Jordi